

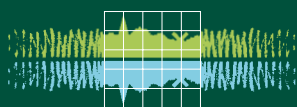
2008

Jaarverslag

› Vrijwilligerswerk in Zuid-Holland

- › Weidevogelbescherming 2008: wel herstel, maar oude niveau niet gehaald
- › Van nestbescherming naar een gebiedsgerichte beleid
- › Arbo een succes? Veilig werken steeds gewoner

Landschapsbeheer Zuid-Holland

> Landschapsbeheer Zuid- Holland

> Contactpersonen in de regio

KUST EN MIDDEN

Pieter Balkenende 0182 – 683 654
Ruud Steggerda 0182 – 683 673

GROENE HART

Debby Gerritsen 0182 – 683 658
Christel Snoep 0182 – 683 657
Aletta van der Zijden 0182 – 683 655

Krimpenerwaard

Daan Krantz 0182 – 683 650
Maurice Kruk 0182 – 683 653

Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden

Johan Bezemer 0182 – 683 661
Gijsbert Pellikaan 0182 – 683 652

DE EILANDEN

Arjan Gijlstra 0182 – 683 671
Marcel Schildwacht 0182 – 683 672

> Medewerkers

Rob Hoekstra	0182 – 683 666	directeur
Nelleke van Bergen	0182 – 683 662	hoofd secretariaat
Cocky Koene	0182 – 683 666	administratieve ondersteuning
Wijnje Sloopjes	0182 – 683 666	administratieve ondersteuning
Joanneke Anker	0182 – 683 667	administratieve ondersteuning
Bas Looise	0182 – 683 666	financiële administratie
Han Schouten	0182 – 683 663	communicatie
Warner Reinink	0182 – 683 666	projectmedewerker
Sjaak Jongeneel	0182 – 683 666	gereedschapsuitleen

Alle medewerkers hebben een eigen e-mailadres. Dit is als volgt opgebouwd:
Voor- en achternaam (tussen de afzonderlijke woorden een punt)
@zh.landschapsbeheer.nl
Bijvoorbeeld: aletta.van.der.zijden@zh.landschapsbeheer.nl

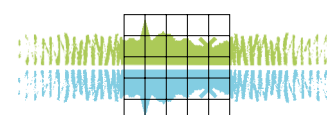
FOTO VOORPAGINA: ASTRID KANT

Landschapsbeheer Zuid-
Holland maakt deel uit
van het samenwerkings-
verband Landschapsbeheer.
Het samenwerkingsverband,
bestaande uit provinciale
stichtingen Landschaps-
beheer en Landschapsbeheer
Nederland, stimuleert en
coördineert de actieve zorg
voor het Nederlandse
cultuurlandschap.

> Colofon

- > Eindredactie: Han Schouten
- > Foto's voorpagina: Astrid Kant, Aletta van der Zijden
- > Grafisch ontwerp: Michelangela, Utrecht
- > Druk: Sonodruk, Heino
- > Oplage: 3.000 ex. ISBN 1385-6774

LANDSCHAPSBEHEER ZUID-HOLLAND
leplaan 35, 2742 ZG Waddinxveen
Telefoon (0182) 683 666
info@zh.landschapsbeheer.nl
www.landschapsbeheerzuidholland.nl

Landschapsbeheer Zuid-Holland

➤ Voorwoord

De weidevogels hebben afgelopen jaar een beter broedresultaat gehad dan in het extreem droge broedseizoen van 2007. Toch is er sprake van een dalende tendens. Steeds duidelijker wordt dat er structurele veranderingen plaatsvinden waardoor het aantal weidevogels afneemt. Twintig jaar geleden was het beschermen van weidevogelnesten voldoende om de weidevogelstand op peil te houden. Maar daar is tegenwoordig meer voor nodig. Na onderzoek en verschillende proefprojecten verandert komend jaar de financiële vergoeding die boeren krijgen voor weidevogelbescherming.

Cruciaal voor het in stand houden van de weidevogel-populatie wordt de beschikbaarheid van voldoende 'kuikenland' voor de jonge weidevogels. Daarvoor is het nodig dat een polder niet in één week kaal gemaaid wordt, maar dat er een variatie aan kort en lang gras aanwezig is, zodat een gevarieerd gebied ontstaat waarin jonge weidevogels voldoende voedsel en bescherming vinden.

De nieuwe vergoeding voor weidevogelbeheer moet het voor boeren mogelijk maken om sommige graslanden niet of later te maaien, waardoor in een polder een mozaïek aan lang en kort gras beschikbaar is voor de jongen. Dit kan alleen maar als boeren met elkaar afspraken maken over hun maaibeheer. Bovendien is dit beleid alleen zinvol als er redelijke hoeveelheden weidevogels broeden.

Voor vrijwilligers betekent dit dat er percelen/gebieden zijn waar nestbescherming belangrijk blijft, en plekken waar de nestbescherming niet meer nodig is omdat er niet gemaaid of beweid wordt tijdens het broedseizoen. Vraag daarom aan de boer op welke percelen een maaidatumcontract is afgesloten. In gebieden met mozaïekbeheer is het interessant om het broedsucces van de weidevogels te volgen. Hoeveel jongen zijn er na enkele weken nog in leven. Vrijwilligers kunnen bij het tellen van het broedsucces een belangrijke rol spelen. De coördinator van de weidevogelgroep kan vragen of vrijwilligers bereid zijn deze taak op zich te nemen. Maar het tellen van jonge weidevogels is wel wat anders dan het zoeken en beschermen van een nest. Landschapsbeheer kan daarvoor een instructie verzorgen.

Han Schouten

➤ Inhoud

- 4 ➤ Wel herstel, maar oude niveau blijft uit
Resultaten weidevogelbescherming
- 6 ➤ De weidevogelgroepen uitgelicht
Nieuws uit de regio
- 10 ➤ Naar een gebiedsgericht beleid
Overleving pullen cruciaal voor succes
- 11 ➤ Vrijwilligerswerk seizoen 2007 – 2008
“Samen maak je 10.000 werkdagen”
- 13 ➤ Samenleving vraagt meer betrokkenheid
Maatschappelijke stages
- 14 ➤ Arbo een succes?
Veilig werken steeds gewoner
- 15 ➤ Agenda
- 16 ➤ Uitnodiging gezamenlijke werkdag
14 maart, Fort Wierickerschans

Resultaten weidevogelbescherming

door Aletta van der Zijden

Wel herstel, maar oude niveau blijft uit

Zorg voor ons landschap

RUIMTE VOOR PLANT EN DIER

De dichtheden van de grutto, tureluur, scholekster en slobbeend waren in 2008 hoger dan in 2007. Echter, in dat jaar meldden wij dat het met name met de nestvondsten van de grutto slecht gesteld was ten gevolge van het zeer droge voorjaar. Inderdaad vertonen de soorten in 2008 een herstel ten opzichte van 2007, maar blijven onder het niveau van 2006. De Kievit vertoont een dalende trend, hetgeen in overeenstemming is met waarnemingen in overige delen van Nederland. Hoewel de resultaten aangeven dat de nestbescherming succesvol is, nemen aantallen weidevogels landelijk af. De te geringe overleving van jonge weidevogels blijkt een steeds belangrijk wordende factor te zijn.

Het weer

De weersomstandigheden waren minder extreem dan in 2007, toen het voorjaar erg droog was. De hoeveelheid neerslag kan gemiddeld genoemd worden, al viel de meeste neerslag in maart, en waren april en mei te droog. Het voorjaar was zacht, hoewel er nog laat sneeuw is gevallen.

Kievitsnest in de sneeuw. FOTO BAS VAN KRIMPEN

De maand mei was de warmste in ruim een eeuw. Er kon dus in april en mei gemaaid worden. Dit gebeurde in veel polders op verschillende momenten, waardoor een gevarieerd aanbod aan graslengte aanwezig was. Echter, in andere polders werd massaal gemaaid. Dankzij het zorgvuldig invoeren van data van nestgegevens kon in de afgelopen jaren berekend worden wanneer 50% van de gruttonesten uit was.

2005	4 mei
2006	12 mei
2007	8 mei
2008	8 mei

Uitkomstdatum belangrijk

Het registreren van data is van groot belang bij het vaststellen van het bruto territoriaal succes in de gebieden waar alarmtellingen worden gedaan. Bovendien kan het een bijdrage leveren aan goed mozaïekbeheer, zodat op het moment van uitkomen van de grutto gestreefd kan worden naar voldoende lang gras. Registratie op polderniveau is dus van belang.

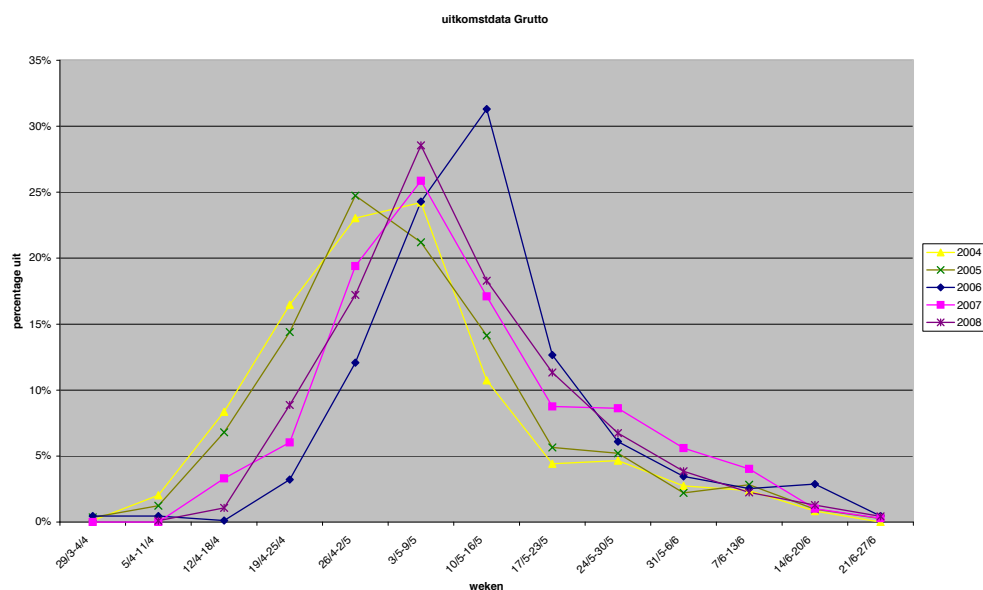
Het eerste ei

Zowel het eerste Kievitseizoen als het eerste grutto-ei van Zuid-Holland werd gevonden

in de polder Noordeloos in de Alblasserwaard. Op 7 maart werd het eerste Kievitseizoen gevonden door André Hornstra en Otto Spoelstra, en op 22 maart werd het eerste grutto-ei gevonden door Martin van Veen. Op de site van Landschapsbeheer Zuid-Holland www.landschapsbeheerzuidholland.nl kunt u nalezen op welke wijze u in 2009 het eerste ei kunt melden.

Omvang en resultaten

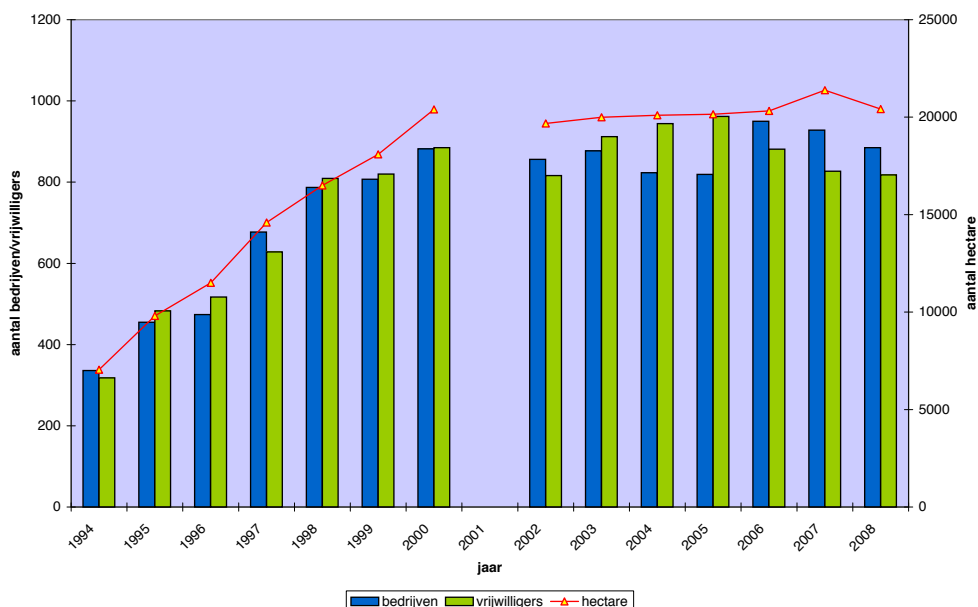
Het aantal agrariërs en het aantal hectares waarop aan vrijwillige weidevogelbescherming werd gedaan, nam iets af ten opzichte van 2007. Dit komt vooral voor rekening van de Alblasserwaard, waar de bedrijven die onvoldoende gegevens aanleverden (geen opgave van lotgevallen van de nesten) niet in het totaalverslag zijn meegenomen. De overige groepen bleven ongeveer gelijk in het aantal beschermde hectares. Dat betekent dus, dat het aandeel beschermd gebied niet of nauwelijks is afgenomen. Het aantal vrijwilligers nam af van 827 naar 818. In 2008 zijn voor het eerst de 24 vrijwilligers meegeteld die actief zijn

in de bollenstreek, de groep Geestgrond, die weidevogels inventariseren die broeden op de bollenvelden.

Het aantal beschermde nesten van de belangrijkste weidevogels (zonder meerkoet en wilde eend) bedroeg 13.392. Vorig jaar was dat aantal 13.850, dus een afname van 458, hetgeen vooral voor rekening komt van de Kievit, die daalde van 8.390 naar 7.880, een afname met 510. Het aantal gevonden grutto's nam toe van 2.636 naar 2.743.

In onderstaande tabel zijn de aantallen gevonden nesten omgerekend naar dichtheden per 100 ha., gecorrigeerd voor vervollegsels.

Het aantal broedparen per 100 hectare, gecorrigeerd voor vervollegsels

soort	2003	2004	2005	2006	2007	2008
kievit	31,9	37,9	37,9	36,4	35,3	29,9
grutto	13,6	15	14	13,5	9,4	12,1
tureluur	4	5,2	4,8	4,6	3,7	4,4
scholekster	5,9	8,1	7,4	6,8	4,3	5,6
slobeend	1,3	1,2	1,2	1,1	0,7	1,0

In 2008 werden twee basiscursussen georganiseerd, één in Reeuwijk en één in Schipluiden. In Waddinxveen werd een vervolgcursus georganiseerd voor meer ervaren vrijwilligers.

Informatie over het melden van het eerste Kievitsei vindt u op
www.landschapsbeheerzuidholland.nl

Dichtheden

Zoals verwacht is de dichtheid van de grutto dit jaar toegenomen, vooral omdat het niet zo droog was als in 2007. De gruttostand heeft zich echter niet geheel hersteld. Ook de tureluur, de scholekster en de slobeend vertonen wel een herstel, maar komen ook niet terug op het niveau van 2006. Hoewel de Kievit nog ruimschoots vertegenwoordigd is in het Zuid-Hollandse weideland, zien we wel een teruggang van de Kievit ten opzichte van vorig jaar.

Uitkomstresultaten

Van de gevonden nesten van de weidevogels kwam 75% uit. De predatie was met 15,4% iets hoger dan vorig jaar (14,7%). Dit is landelijk gezien nog steeds een laag percentage. De predatie kan per gebied sterk verschillen. Er zijn dit jaar vijf groepen die te maken hebben met een aandeel predatie van meer dan 20%, vorig jaar waren dat vier groepen. Santvoorde, Goedereede en Schipluiden melden een percentage van

meer dan 30%. Dat de predatie lokaal heel hoog kan zijn, wordt geïllustreerd aan een bedrijf in het gebied van Santvoorde, waar van de 60 gevonden nesten maar liefst 44 werden gepredeerd. Daar staat tegenover dat er ook gebieden zijn met lage predatie. Zo zijn er acht groepen waar de predatie minder dan 10% is.

Nestbescherming

In totaal werden er 2313 nesten actief beschermd. Daarvan kwam 78% uit. Dat was 72% in 2007 en 81% in 2008. De verdeling over de maatregelen was als volgt:

Omheenmaaien	81% uit
Beweiding	68% uit (Kievit 58% uit, grutto 84% uit)
Ploegen/eggen	82% uit
Zaaien/poten	85% uit
Gewasbescherming	81% uit

Cursussen

FOTO TRIX BOUMAN

➤ Nieuws uit de regio

De weidevogelgroepen uitgelicht

Alblasserwaard

Het aantal vrijwilligers bij deze grote groep daalde licht tot 47.

In de zomer van 2008 overleed Henk ten Hulzen, die zich jarenlang heeft ingezet als enthousiast vrijwilligers en mentor. Hij zal zeker gemist worden.

In het werkgebied draaide polder Noordzij te Noordeloos weer mee in het kader van het project Nederland Weidevogelrijk. Vrijwilligers hebben meegewerkt bij de vijf telrondes.

De gegevens van 2008 laten flinke wijzigingen zien, die hun effect hebben op de totaalcijfers van Zuid-Holland. Het aantal bedrijven daalde van 156 naar 108 en de bijbehorende hectares van 4922 naar 3490. In 2008 werd namelijk besloten om die zelfzoekende boeren, die hun gegevens onvoldoende aanleverden, buiten de registratie te laten.

Met minder vrijwilligers zijn veel meer nesten gevonden, een stijging met 323 nesten naar 2309. De grutto steeg van 448 naar 552! De veldleeuwerik verdween van de lijst en nieuw zijn de kleine plevier (1), de visdief (1) en zomertaling met 7 nesten. Verder verdubbelde het aantal nesten van de slobend naar 34. De predatie bleef met 11% relatief laag.

Bodegraven

Er werden meer nesten gevonden dan in 2007 en 2006. Van de 382 gevonden nesten waren er 101 grutto's, een relatief hoog percentage. De predatie is laag (lager dan in 2007) met 8,3%.

Evenals vorig jaar werden alarmtellingen uitgevoerd in een groot deel van het gebied, inclusief het gebied van Natuurmonumenten. Dit gebeurt in vijf telronden. De Parmeij geeft de grond van Natuurmonumenten uit in beheer aan haar leden. Door te monitoren, ook op die percelen waar zwaar beheer wordt uitgevoerd, ontstaat een goed overzicht van de polder. De nesten van de weidevogels blijken zich te concentreren in bepaalde delen van de polder. Dit is een verschijnsel dat we steeds

➤ Gruttoparing.

FOTO ASTRID KANT

meer tegen lijken te komen. Opmerkelijk is het hoge aantal territoria van de veldleeuwerik, evenals vorig jaar.

Driebruggen

De weidevogelgegevens laten weinig ruimte voor goed nieuws. Werd er vorig jaar voor het eerst sinds jaren onder de 1000 legsels gedoken. Dit jaar zijn er slechts 605 legsels genoteerd. De afname in het aantal grutto's is uiterst zorgwekkend. Hier werden vorig jaar voor het eerst minder dan 200 legsels geteld. Dit jaar nog maar 117. Een zelfde soort daling geldt voor kievit en scholekster. Ook organisatorisch zijn er minder positieve ontwikkelingen. Vorig jaar werd al aandacht gevraagd voor het groeiend tekort aan vrijwilligers. Dit jaar zijn er ook nog enkele bedrijven afgevallen. Het aantal hectares is nagenoeg gelijk gebleven.

Geestgrond, bollenvogels

Vanaf januari 2009 is de werkgroep Bollenvogels daadwerkelijk een feit. Enkele

enthousiaste vrijwilligers die al jaren bollenvogels observeren zullen de werkgroep leiden. Er vinden geen beschermingsactiviteiten plaats, maar de volgende soorten worden wel gemonitord: veldleeuwerik, patrijs, gele kwikstaart, kievit, scholekster en tureluur. Er werden wat minder hectares geteld maar het aantal gevonden territoria is stabiel: patrijs 38, scholekster 49, kievit 72, tureluur 12, veldleeuwerik 137 en gele kwikstaart 98. De aantallen per 100 ha. bleken aanzienlijk te zijn gestegen, de oorzaak daarvan is niet duidelijk. In totaal hebben 25 vrijwilligers 520 hectare bollenland gemonitord.

De bollenvelden zijn interessant broedgebied voor bepaalde vogels en verdienen daarom blijvend aandacht.

Goeree-Overflakke

Het aantal grutto's is niet verder achteruit gegaan. Op één perceel zijn alle zes nesten door predatie verloren gegaan. We vermoeden dat er kraaien aan het werk zijn geweest. De weidevogels op Scheelhoek

krijgen het steeds moeilijker door verdroging en verruiging waardoor het broedgebied steeds kleiner wordt. Een Rode-lijstsoort als de grutto is al verdwenen, de tureluur gaat enorm achteruit. Ook de Kievit heeft het moeilijk door de verruiging. Bijzonder was de vondst van een Kievitsnest met 4 eieren en één tureluur-ei!

Toch blijft "vogelen" op de Scheelhoek een groot genoegen. Zo wordt regelmatig de zang gehoord van de Cetti's zanger en de snor. En worden lepelaars en kleine zilvereigers waargenomen.

Hoeksche Waard

In de Hoeksche Waard worden veel nesten gevonden op akkerland. Dit brengt soms veel werk met zich mee voor zowel de weidevogelbeschermer als de grondeigenaar. Er werd een actie op touw gezet om 6 Kievitsnesten, 1 scholeksternest en 1 gruttonest tijdelijk te verhuizen tijdens de aanplant van spruiten. Na zes dagen grondwerk blijkt zelfs de grutto teruggekeerd. Wat een geweldig succes en bijzondere ervaring.

Als na een aantal dagen de eieren uitkomen is dat de kroon op dit actieve beschermingswerk. De pullen worden niet

meer gezien maar we hopen van harte dat ze het redden en volgend jaar terug komen om te broeden.

Koudekerk/Hazerswoude

In Hazerswoude zijn zo'n 25 vrijwilligers actief. Na een startavond met goede moed de polder in. Het aantal gevonden nesten steeg van 315 in 2007 naar 336, maar helaas zijn minder nesten uitgekomen door predatie. De predatie wordt mede veroorzaakt door een toename van maïsvelden, waar nesten beter zichtbaar zijn voor rovers. Helaas neemt het aantal nesten af, in de goede gebieden neemt het aantal af en in de redelijke gebieden wordt de toestand minder. In het natuurgebied de Wilck zijn minder gruttonesten gevonden, wel zijn hier meerdere veldleeuweriken waargenomen. De vegetatie in dit gebied wordt ruiger, goed voor de leeuwerik maar niet voor de weidevogels.

Krimpenerwaard

Aan het duo coördinatoren Jan Terlouw en Leo Groen is in 2008 Rinus van de Bos toegevoegd als derde coördinator in de Krimpenerwaard. Hij neemt het deel rond Bergambacht voor zijn rekening.

De trend lijkt helaas nog altijd dat de meeste soorten aan het afnemen zijn. Het bestuur van de Natuur en Vogelwerkgroep heeft een visie opgesteld over de weidevogelbescherming die aan de vrijwilligers werd gepresenteerd. Daarin werd het relatieve belang van de nestbescherming aangegeven, naast vele andere noodzakelijke maatregelen om de weidevogelstand op peil te kunnen houden. Na het officiële gedeelte volgde een uitgebreid lopend buffet.

Het plan is om samen met de Agrarische Natuurvereniging Weidehof Krimpenerwaard en Landschapsbeheer te bezien of komend jaar een korte cursus weidevogelbescherming voor loonwerkers kan worden gegeven.

Lopikerwaard (Zuid-Hollandse deel)

Dit jaar was in Vlist-oostzijde een buizerdpaar actief, waardoor zich mogelijk op sommige plaatsen minder weidevogels vestigden dan in vorige jaren. De algemene tendens is een afnemend aantal broedparen en een steeds sterkere concentratie op enkele locaties. Verheugend was de toename van de zwarte sternkolonie op één bedrijf: vorig jaar voor het eerst twee paar, dit jaar waren het er maar liefst zes! Bij de kolonie op een andere locatie, met meer dan twintig paren, trad helaas veel predatie op, zodat het broedsucces gering was. In 2009 worden de uitgelegde vlotjes over meer sloten verspreid, zodat de kolonie minder kwetsbaar wordt.

Zorgenpunt voor de groep blijft een langzaam afnemend aantal vrijwilligers.

Nieuwkoop

Het totaal aantal gevonden nesten bleef ongeveer gelijk. Er werden iets meer grutto's gevonden, maar minder Kieviten. Wel nam het aantal tureluurs toe van 74 naar 108 gevonden nesten. De predatie, die al jarenlang zeer laag is, nam toe tot 8,6%. Dit blijft een relatief laag percentage. De slotavond werd georganiseerd in het splinternieuwe bezoekerscentrum van Natuurmonumenten in Nieuwkoop. Daarna was er een rondvaart over de Nieuwkoopse Plassen.

 Grutto met kind.

FOTO ASTRID KANT

Nootdorp/Leidschendam

In 2008 zijn er meer nesten gevonden dan in 2007, namelijk 905 tegenover 864. De scholekster en tureluur hebben het dit jaar beter gedaan, de grutto en kievit iets minder. Het uitkomstpercentage is met 86% bijna gelijk gebleven aan vorig jaar. De soort, waarvan de nesten het meest beschermd worden, is de kievit op akkerland. Met de grutto gaat het helaas minder goed in het gebied. Met name in de Nieuwe Driemanspolder zijn helaas vele grutto-nesten gepredeerd. Het seizoen werd afgesloten onder genot van een hapje en een drankje, waar ervaringen van het seizoen gedeeld konden worden en er een presentatie was over uilen.

Moordrecht

Het aantal gevonden nesten was dit jaar wat hoger dan vorig jaar, met name het positieve resultaat van de grutto tegen de landelijke trend in wordt door de groep als waardevol ervaren. Bij één boer werden in het geheel geen nesten hebben aangetroffen. De vrijwilligers daar hebben het vermoeden dat weidevogels deze percelen de laatste jaren steeds meer gaan ontwijken, wegens de aanwezigheid van een vos(senpaar). Bewijs is echter niet geleverd...

Een ander opmerkelijk gegeven is dat meer dan de helft van alle nesten bij één boer zit (ca. 85 nesten). Bij een andere boer is de helft van het aantal nesten verloren gegaan bij het maaien door de ingehuurde loonwerker. Komend seizoen meer vooroverleg dus.

Noordwijk

Weidevogelgroep Noordwijk is een kleine groep. De vrijwilligers beschermen nesten in de weilanden in de Duin- en Bollenstreek. In Noordwijk is het aantal gevonden nesten vrijwel gelijk gebleven aan 2007. Positief is dat er meer gruttonesten (10) zijn gevonden dan vorig jaar (3). Het aantal kieviten is helaas wel wat afgenomen. Positief is het uitkomstpercentage: 91% van de nesten is uitgekomen.

Reeuwijk

Een heel wisselend resultaat dit jaar; op sommige plekken werd bijzonder weinig gevonden, op andere locaties juist meer. Dit jaar zijn slechts 261 gruttolegsels gevonden. De afgelopen acht jaar lag het gemiddelde op 353. In Reeuwijk wordt de populatie kraaien op afstand gevolgd. Ook predatie door honden, katten en andere grondpredatoren is gemeld. Dit jaar bleek dat de ooievaar het gebied heeft ontdekt. Daar

waar een grote concentratie weidevogels aanwezig is, was de predatie laag. Over het gehele gebied lijkt de predatie af te nemen. De veldleeuwerik is niet meer gehoord en/of gezien. Dit jaar zijn voor de zwarte stern wederom vele vlotjes uitgelegd. Succes is alleen geboekt in Polder Bloemendaal.

Rijpwetering

Het eerste kievitseizoen werd hier gevonden op 15 maart. In totaal zijn er minder nesten gevonden, maar positief is de hogere uitkomst (981 nesten, 731 uitgekomen). Vorig jaar waren dat 704 nesten van de 1009. Er zijn meer grutto- en kievitnesten uitgekomen. Van de tureluur zijn 103 nesten gevonden, vorig jaar waren het er 79 nesten. Leuk is de vondst van een nest van de gele kwikstaart, dat vindt je niet zo gemakkelijk! In 2007 sponsorde de Rabobank een weidevogelprogramma voor basisschoolkinderen. Dat lukte ook in 2008. De polders bij Rijpwetering en Nieuwkoop zijn verkend door de kinderen en ze hebben op een praktische manier kennis gemaakt met weidevogels en beschermingsactiviteiten; een goed voorbeeld hoe kinderen en ouders kennis kunnen maken met weidevogels en het nut van bescherming.

Slobeenden.

Tureluur kuiken, twee weken.

FOTO ASTRID KANT

Santvoorde

Het aantal nesten is vrijwel gelijk gebleven. Dit jaar 208 nesten, vorig jaar 217. Van de gevonden nesten is 55% uitgekomen. Bij één boer in het gebied komt predatie veel voor, ook dit jaar. Bij de eerste bezoeken in de weilanden was het zeer nat. De Kieviten zaten veelal op heuveltjes, waar de nesten gelukkig nog aardig droog gehouden konden worden. De Kieviten kregen ook nog eens te maken met sneeuwbuien. De Kievit heeft hier haar best gedaan om het nest warm te houden, dat lukte aardig, de sneeuw in de naaste omgeving van het nest was gesmolten! Een mooi plaatje hiervan heeft in een van de streekbladen gestaan.

Schieveen

De in januari door Landschapsbeheer Zuid-Holland georganiseerde basiscursus Weidevogelbeheer – gehouden in het nieuwe kantoor van de ANV 'Vockestaert' - heeft ook bij de groep Schieveen voor nieuwe vrijwilligers gezorgd. Zo wordt ook deze relatief kleine maar gedreven groep qua deelnemersbestand 'op peil' gehouden. Ondanks moeilijke privé-omstandigheden van de coördinatoren is de groep toch in polder Ackerdijk actief geweest.

Schipluiden

Ook hier stroomden nieuwe vrijwilligers in door de basiscursus in Schipluiden. Binnen deze grote en ervaren groep zijn de cursisten prima begeleid tijdens het eerste seizoen. De resultaten zijn dit jaar heel divers. Waar het voor de ene boer en zijn

vrijwilligers een goed jaar is, blijkt bij een ander het resultaat erg tegen te vallen. Grutto, tureluur en met name Kievit laten teruglopende aantallen geregistreerde nesten zien. Bij de Kievit kan dit ook veroorzaakt zijn door veel "eerste-leg" successen, waardoor weinig (vervolg-)legsels zijn geregistreerd. In Midden-Delfland zijn de aantallen nesten per hectare nog altijd goed te noemen, maar er is over de gehele lijn een dalende trend in de uitkomstpercentages. Een punt van zorg!

Voorne-Putten

Het seizoen is redelijk geweest. Helaas ondervonden enkele zoekers zeer teleurstellende resultaten; bij anderen bleven de resultaten ongeveer gelijk. Erg leuk was het feit dat de aspirant-leden volledig zelfstandig opereerden.

Het aantal legsels is helaas weer minder dan vorig jaar. De weidevogelgroep Voorne-Putten startte samen met Vereniging Natuurlijk Voorne-Putten een project voor de basisscholen rond Brielle. In groep 7 en 8 werden de leefgewoontes van de weidevogels besproken. De leerlingen mochten daarna mee de wei in het was een doorslaand succes. Op de slotvergadering nam Haïke Zaman afscheid als coördinator.

Vijfheerenlanden

De groep in de Vijfheerenlanden is al jarenlang stabiel en staat onder leiding van Astrid Kant. In 2008 gaat het om dezelfde aantallen bedrijven, hectares en vrijwilligers. Het totaal aantal gevonden legsels daalde licht van 524 naar 514. Het aantal

gruttonesten daalde jammer genoeg ook met 9 stuks. Dit jaar is geen graspieper gevonden, maar wel nieuw ten opzichte van 2007 zijn de slobbeend en patrijs. De veldleeuwerik blijft helaas afwezig in de lijst. Net als vorig jaar valt de lage predatie op van minder dan 3%. Langs de Linge zijn 16 nestvlotjes uitgelegd voor de zwarte stern. In totaal zijn er 9 nesten geteld. Er zijn ongeveer 17 jongen vliegvlug geworden. Dat is een zeer goed resultaat.

De Wetering

Hoewel het totaal aantal nesten iets afnam, blijft het aantal grutto's relatief hoog: ruim 19 per 100 ha. Het totaal aantal weidevogels is 87 per 100 ha. Een mooi resultaat. De predatie nam iets af van ruim 20% naar ruim 15%.

Op één van de bedrijven is door de vrijwilligers geprobeerd de nesten van de bergeenden te zoeken, die er vrijwel zeker hebben gezeten. Ook vanuit de verdeckte opstelling in een betonnen buis vlakbij de waarschijnlijke nestplaats leverde helaas geen resultaat op. Wel werden er in die polder nesten van grutto en Kievit met vijf eieren (beiden resultaat "uit") gevonden.

Zoeterwoude

Vele vrijwilligers zijn weer aan de slag gegaan. Helaas niet voor iedereen rooskleurig wat betreft het aantal weidevogels. De gebieden zijn divers, voorheen waren de meeste gebieden zeer weidevogelrijk, maar helaas wordt het in bepaalde gebieden steeds stiller. In de Westbroekpolder bij Weipoort zijn weinig nesten gevonden. In de Westeindse polder is nog altijd het hoogst aantal vogels aanwezig. Totaal, in het hele gebied van de weidevogelgroep, zijn er 780 nesten gevonden, waarvan 79% is uitgekomen. Het uitkomstpercentage ligt hoger dan vorig jaar, toen was dat 69%. In de Westeindse polder hebben, net als vorig jaar, alarmtellingen plaatsgevonden vanuit het project Nederland Weidevogelrijk. Middels dit project wordt de effectiviteit van mozaïekbeheer gemonitord en verbeterd, met name ten behoeve van de grutto.

➤ Overleving pullen cruciaal voor succes

door Aletta van der Zijden

Naar een gebiedsgericht beleid

De weidevogelstand in Nederland staat onder druk en dat merken we ook in Zuid-Holland. De afgelopen jaren zijn ervaringen opgedaan met gevarieerd maaibeheer, zogenaamd mozaïekbeheer. Doel hiervan is, om de overleving van weidevogelkuikens te bevorderen. Bovendien is er, met name aan grutto's, uitgebreid wetenschappelijk onderzoek gedaan. Dit heeft geleid tot aanpassing van Programma Beheer, de subsidieregeling voor agrarisch natuurbeheer. Bij het afsluiten van de nieuwe contracten die in 2010 ingaan, is aanwezigheid van voldoende kuikenland (lang gras beschikbaar voor jonge weidevogels) een voorwaarde.

Mozaïekbeheer

Van de grutto is het meest bekend met betrekking tot de behoefte aan lang gras en de kwaliteit (b.v. kruidenrijkdom) van het gras. Gruttojongen zoeken al direct na het uitkomen van het nest hun eigen voedsel, vooral insecten die zich tussen het gras bevinden. Dit lange gras biedt tevens bescherming tegen predatie. Maatregelen om voldoende lang gras te laten staan zijn: maaidatumcontracten, het laten staan van stroken ongemaaid gras (vluchtheuvels), voorweide (b.v. tot 1 mei, en daarna ongemaaid tot 15 juni). Mozaïek kan worden aangevuld door afwisselende beweiding (uiteeraard in combinatie met nestbescher-

ming) en gefaseerd maaien van de eerste snede.

Gebiedsgerichte benadering

Aan het eind van 2009 lopen bij alle agrarische natuurverenigingen de collectieve contracten voor het weidevogelbeheer af. Dat betekent dat voor het jaar 2010 nieuwe contracten moeten worden afgesloten. Landelijk is er een wijziging in het beleid met betrekking tot het weidevogelbeheer. Dit nieuwe beleid gaat uit van een gebiedsgerichte benadering, waarbij de ervaringen in eerdere mozaïekbeheerprojecten zijn verwerkt. Dat betekent dat er in de weidevogelrijke gebieden samengewerkt moet worden tussen boeren om het beheer zo te regelen dat een voor weidevogels geschikt beeld ontstaat. Van de agrarische natuurvereniging wordt verwacht dat zij met een beheersvoorstel komen voor de polders in hun werkgebied. Op de percelen waar geen zwaar beheer (maaidatum, voorweide) plaatsvindt, kan een vergoeding worden gegeven voor markeren en beschermen van nesten.

Gevolgen voor vrijwillige nestbescherming

De verwachting is dat door de gebiedsgerichte benadering er meer maaidatumcontracten zullen worden afgesloten, zodat de jonge weidevogels betere kansen op overleving hebben. De maaidatumpercelen liggen vooral in de weidevogelrijke gebieden. Op deze percelen mag (volgens de gedragscode

Zorg voor ons landschap

RUIMTE VOOR PLANT EN DIER

van de Flora en Faunawet) niet onnodig naar nesten worden gezocht. Dat betekent voor de vrijwilligers dat op minder percelen gezocht kan worden. Echter, op veel percelen zal geen contract rusten, zodat nog een behoorlijk gebied overblijft om nesten zinvol te zoeken en te beschermen.

Het is dus belangrijk dat de agrarische natuurvereniging en de vrijwillige weidevogelgroep met elkaar overleggen over de status van de verschillende weilanden, en weten welke vorm van weidevogelbescherming wordt toegepast en op welke percelen vrijwilligers aan nestbescherming kunnen doen.

Alarmtellingen

Naast de bescherming van de nesten wordt de komende jaren het volgen van het broedsucces (hoeveel jongen zijn er nog in leven na enkele weken) heel belangrijk. Hierbij kunnen vrijwilligers een rol spelen. Voorwaarde om hieraan mee te kunnen doen is dat de vrijwilliger ervaring heeft met het kijken naar en interpreteren van gedrag van weidevogels. Een vrijwilliger die tot nu toe alleen nesten heeft gezocht kan hiervoor in één dagdeel theoretisch worden bijgeschoold.

Hoe meet je broedsucces?

Er worden op vijf teldata vastgestelde routes gelopen door vrijwilligers in groepjes van twee. De gegevens worden op kaart vastgelegd en vervolgens verwerkt, waarbij het *bruto territoriaal succes* wordt vastgesteld.

Wel moet hier duidelijk gesteld worden dat het interessant is om broedsucces te volgen, maar dat nestbescherming NODIG blijft. Om weidevogelgezinnen te beschermen is de eerste voorwaarde dat nesten ook succesvol worden uitgebreed!!

Tureluur.

FOTO ASTRID KANT

➤ Samen maak je 10.000 werkdagen

door Maurice Kruk

Vrijwilligerswerk seizoen 2007 - 2008

Zoals elk jaar is ook voor het seizoen 2007-2008 een enquête gehouden onder de besturen van de landschapsvrijwilligersgroepen. Medio december 2008 was van ongeveer de helft (33 groepen, 46%) een enquête retour ontvangen. Dit aantal is ongeveer vergelijkbaar met de voorgaande jaren.

71 groepen actief

In 2008 waren bij Landschapsbeheer Zuid-Holland in totaal 71 groepen met landschapsvrijwilligers bekend (+2 groepen t.o.v. 2007). Er is dus netto een aantal groepen bijgekomen. De groeps grootte is nog altijd gemiddeld ongeveer 15 personen (14,4 om precies te zijn). Nog altijd is er een grote variatie tussen de afzonderlijke groepen, variërend van minimaal 3 tot maximaal 33 personen. Als we uitgaan van het gemiddelde aantal van 14,4 personen per groep en in totaal 71 groepen komen we dus op een totaal van 1022 vrijwilligers. Dit komt overeen met het geschatte aantal van ronde de 1000 in de voorgaande jaren.

De verdeling in leeftijd van de vrijwilligers:

kinderen jonger dan 12 jaar:	9%
jeugd 12-18 jaar:	11%
volwassenen ouder dan 18 jaar:	56%
gepensioneerden en vutters:	25%

Het merendeel van deze vrijwilligers betrof, zoals in voorgaande jaren, volwassenen ouder dan 18 jaar (54%; was 60%), gevolgd door vutters en gepensioneerden (31%; was 24%, dus een stijging).

Jeugd

Opvallend is het aandeel jeugdigen onder de 18 jaar dat dit jaar 20% bedraagt. Weer

een stijging t.o.v. vorige jaren. Mogelijk komt dit ook door jongere deelnemers tijdens de Natuurwerkdag, bezoek van scholen, stages e.d. Na de daling van vorig seizoen lijkt de trend dat meer jongeren actief deelnemen aan het landschapsonderhoud zich dus toch voort te zetten.

Activiteiten

Nog steeds houdt het merendeel van de groepen zich (uiteraard) bezig met landschapsbeheer (79% van alle groepen). Net als in vorige jaren zijn er ook andere activiteiten en wel soortenbescherming (18%, was 29%), cultuurhistorische elementen (27%, was 26%) en natuurontwikkeling (15%, was 23%). Opruimacties of werken met school gebeurt maar bij een beperkt aantal groepen (elk 9%).

De actieve, vaste werkgroep is nog altijd de meest gehanteerde organisatievorm (64%), hoewel dit afnemend is ten opzichte van vorig seizoen (toen 71%). Werkdagen voor leden en niet-leden zitten in de lift (58%, was 52% en daarvoor 40%). Het lijkt er op dat zo meer ingespeeld wordt op de trend

➤ Staatssecretaris Marja van Bijsterveldt opende Natuurwerkdag in Schipluiden.

Zorg voor ons landschap

DAT DOEN WE SAMEN

een zodanige organisatievorm te kiezen dat ook meer mensen kunnen deelnemen die slechts een beperkt aantal keren mee wil werken. Bijvoorbeeld tijdens de Natuurwerkdag.

Waar wordt gewerkt

De groepen werken bij diverse grondeigenaren, het gaat daarbij zowel om particulieren, natuurterreinbeheerders als (semi-)overheden.

Particulieren werden nog altijd het meest ondersteund door de vrijwilligersgroepen: 63% van de groepen werkt voor particulieren (was 68%, het seizoen daarvoor 77% en daar weer voor 80%, dus lijkt langzaam maar zeker afnemend). Daarna volgen gemeente (+1% t.o.v. vorig jaar), natuurterreinbeheerders -9%), provincie en overige (resp. +12% en -2%). Waterschappen zijn terreineigenaar in 20% (+1%) van de gevallen, het rijk slechts 3% (-1%).

Gereedschap

Gemiddeld hebben de groepen 6 soorten gereedschap in gebruik. Het zijn nog altijd de handzagen (91% van de groepen met gereedschap) en het snoeigereedschap (94%) dat door de meest groepen wordt gehanteerd. Het aantal groepen met een motorkettingzaag ligt rond de driekwart, vergelijkbaar met vorig seizoen. Ook het gebruik van de bosmaaier stabiliseert op ca. tweevijfde van de groepen (42%) evenals overig gemotoriseerd (32%). Nog steeds meer dan een derde van de groepen (39%) werkte met de zeis.

De resultaten van het landschapsonderhoud

Het gemiddeld aantal menswerkdagen per actieve groep bedroeg 37 (vorig seizoen 42). Meest actieve groep was net als in het voorgaande jaar Vrijwilg met meer dan 200 menswerkdagen. In totaal betreft het bijna 10.000 menswerkdagen. De hoeveelheden werk die zijn verricht zijn vermeld in de tabel, waarbij ook een vergelijking is gemaakt met de resultaten in het vorige seizoen. In de tabel is een onderscheid gemaakt tussen drie objecttypen, te weten punt-, lijn- en vlakelementen. Bij de objecten is aangegeven in welke mate sprake is van nieuwe aanleg of aanplant en in welke

Overzicht van nieuwe aanleg/aanplant en onderhoud van de diverse landschapselementen door de landschapsvrijwilligersgroepen in Zuid-Holland in het seizoen 2006/2007 (35 groepen) en 2007/2008 (33 groepen).

Objectsoort	Nieuwe aanleg/aanplant 2006-2007	Nieuwe aanleg/aanplant 2007-2008	Onderhoud 2006-2007	Onderhoud 2007-2008
-------------	----------------------------------	----------------------------------	---------------------	---------------------

PUNTELEMENTEN

(stuks)				
Solitaire boom	13	17	22	4.245
Leiboom	15	3	12	17
Knotboom	0	54	33	1.147
Hoogstamboom	33	75	264	257
Poel	0	2	3	16
Broeihoop	3	3	nvt	

LIJNELEMENTEN

(meter)				
Knotbomenrij	286	550	17.217	9.284
Hakhoutsingel	574	15	1565	726
Houtkade	4.240	68	2.325	1.332
Struikenrij	0	30	172	3.404
Heg/haag	6	200	716	201
Tiendweg	0	3	400	0
Berm/talud/slootkant	n.v.t.	n.v.t.	38.550	48.806
Afrastering	59	0	10	640

VLAKELEMENTEN

(vierkante meter)				
Bos	9.780	54	24.870	10.483
Griend	5.470	365	13.770	12.140
Geriefhoutbos	435	150	3.630	6.268
Rietland	n.v.t.	n.v.t.	35.455	10.076
Ruigte	n.v.t.	n.v.t.	8.600	20.130
Heemtuin	0	0	17.600	3.400
Overig	0	0	2.400	12.899

Omdat meer dan 1 antwoord kan worden gegeven komen de percentages samen boven de 100%

mate er sprake is van onderhoud. Uit de tabel blijkt dat een grote diversiteit aan elementen wordt aangelegd en onderhouden. Omdat de aantallen groepen dat de enquête invult en de samenstelling aan groepen jaarlijks wisselt is een vergelijking tussen jaren eigenlijk niet goed mogelijk.

Het vrijwilligerswerk in Zuid-Holland wordt door Landschapsbeheer Zuid-Holland ondersteund dank zij een bijdrage van de provincie Zuid-Holland.

➤ Maatschappelijke stages

door Maurice Kruk

Samenleving vraagt meer betrokkenheid

Een nieuw fenomeen is de maatschappelijke stage. Dit is een stage van 72 uur die middelbare scholieren vanaf het schooljaar 2011/12 verplicht moeten gaan volgen. De maatschappelijke stage biedt jongeren de gelegenheid om tijdens hun middelbare schooltijd kennis te maken met en bij te dragen aan de samenleving.

Kansen

Landschapsbeheer ziet hierin een kans om meer jongeren kennis te laten maken met het vrijwilligerswerk in natuur en landschap. Voor de groepen ligt hier een kans op tijdelijk extra helpende handen, maar wellicht ook nog op de langere termijn. Uiteraard vraagt een maatschappelijke stage ook investering van een groep. Zo moet de leerling voldoende begeleiding krijgen. De stage moet voor de leerling zinvol zijn, maar ook voor de samenleving. Meer informatie over maatschappelijke stages is ook te vinden op de website maatschappelijkstage.nl

Proefdraaien

De jaren tot aan 2011 kunnen worden benut om te experimenteren. Veel scholen zijn er al mee bezig. Soms wordt er met grote groepen gewerkt, soms met kleinere groepjes en soms gaat het om individuele leerlingen. Ook de lengte van de stages varieert nog al eens. Of de tijdstippen waarop de stage kan worden gelopen (door de week of zaterdag maakt voor een vrijwilligersgroep vaak ook wel uit). Dat maakt het momenteel wel wat onoverzichtelijk, maar biedt tegelijkertijd ook kansen om meer maatwerk te kunnen leveren.

Eerste ervaringen

In 2008 heeft Landschapsbeheer Zuid-Holland al ervaring opgedaan met het werken met jongeren in het landschap. Dit in het kader van het landelijke project 'vrijwilligerswerk is voor winners', dat afgelopen december feestelijk werd afgesloten met een manifestatie in Amsterdam.

Duidelijk is wel dat het werken met jongeren een andere insteek vereist dan met volwassenen, maar dat er bij jongeren belangstelling is voor werken in het groen.

Wat te doen?

Wat kun je als vrijwilligersgroep? Je kunt als groep natuurlijk een stageplaats aanbieden. Soms weten leerlingen de groep zelf rechtstreeks te vinden, maar het kan natuurlijk ook via Landschapsbeheer. Landschapsbeheer zal dit jaar meer aandacht aan de maatschappelijke stages geven. Bij voldoende belangstelling organiseren we een workshop hoe om te gaan met jongeren in het natuur- en landschapsbeheer.

Experimenten

Bij de stages zal rekening moeten worden gehouden met randvoorwaarden vanuit de scholen, beschikbare middelen enz. Ook zijn er natuurlijk vanuit de groepen randvoorwaarden, bijvoorbeeld ten aanzien van de werkdagen (veelal op de zaterdag) of de hoeveelheid tijd die een begeleider beschikbaar heeft. Zolang de stages nog niet verplicht zijn kan er nog worden geëxperimenteerd en ervaringen worden opgedaan. Die kunnen dan mooi van pas komen in 2011. Groepen die belangstelling hebben om eens wat uit te proberen op dit gebied kunnen dit laten weten aan Landschapsbeheer. Ook als je als groep vragen hebt op dit gebied kun je bij Landschapsbeheer terecht.

➤ Met elkaar een concrete klus klaren leverde een tevreden gevoel op.

FOTO WERKGROEP WOLF

➤ Veilig werken steeds gewoner

door Maurice Kruk

Arbo een succes?

Al weer enige jaren ondersteunt Landschapsbeheer de vrijwilligersgroepen bij het veilig werken in het landschap. De ondersteuning is er in de vorm van voorbeeld Arbo-plannen, advies, cursussen en subsidies op de aanschaf van gereedschappen en Persoonlijke Beschermings Middelen (PBM's). In het begin stuitte het idee van een verplicht Arbo plan nog wel eens op de nodige weerstand. Maar wat is de stand van zaken nu?

Regels aangepast

In de beginjaren was volgens de Arbeidsomstandighedenwet (kortweg Arbo-wet) het ook voor alle vrijwilligersgroepen verplicht een risico-inventarisatie te maken en een plan van aanpak op te stellen. Organisaties waar vrijwilligers werken en die minder dan veertig uur betaalde medewerkers per week in dienst hebben, hoefden vanaf 15 maart 2006 echter niet meer aan alle verplichtingen van de Arbowet te voldoen. Alleen de bescherming tegen zeer ernstige risico's blijft gehandhaafd, waarbij ook rekening moet worden gehouden met risicogroepen zoals kinderen (tot 18 jaar) en zwangere vrouwen.

Risico's

In het landschapsvrijwilligerswerk is er dikwijls sprake van ernstige risico's en het werken met de genoemde risicogroepen. Zo wordt vaak gewerkt met jonge mensen. Ook wanneer op ladders wordt gewerkt, met brandstoffen of langs de openbare weg geldt de versoepeling van de Arbo-wet niet. Het is dus zeker niet zo dat vrijwilligers altijd zijn vrijgesteld van Arbo.

Er zijn een aantal tendensen in het vrijwilligerswerk in Zuid-Holland te bespeuren die van belang zijn om blijvend rekening te houden met het veilig werken:

- er is toenemende mate sprake van deelname door jeugdigen;
- er wordt meer en meer met gemotoriseerd gereedschap gewerkt;
- er wordt door de groepen nog relatief weinig aandacht gegeven aan het veilig werken langs de weg.

Trainingen succesvol

De afgelopen jaren hebben veel vrijwilligers deelgenomen aan een basis-, en in mindere mate aan een opfriscursus motorketting-zaag of bosmaaier. Zo zijn tientallen vrijwilligers opgeleid. Met name de opfriscursussen verdienen nog wel de nodige aandacht, omdat blijkt dat in de praktijk er langzaam maar zeker toch weer foutjes in kunnen sluipen. Met een opfriscursus ben je als vrijwilliger letterlijk en figuurlijk weer even bij de les. Speciaal voor motorisch knotbomen zagen is in 2008 ook een aparte cursus georganiseerd. In 2008 is voor het eerst ook een cursus veilig werken langs de weg gehouden. Dat blijkt minder eenvoudig te zijn dan wel eens wordt gedacht en zelfs aan de nodige voorschriften gebonden. Beide cursussen zullen daarom ook in 2009 worden aangeboden.

Bijna-ongelukken

Ongelukjes zitten soms in een klein hoekje. Je kunt er ook veel van leren. Daarom is het verstandig om alle (bijna-)ongelukken ook te melden bij Landschapsbeheer. Helaas

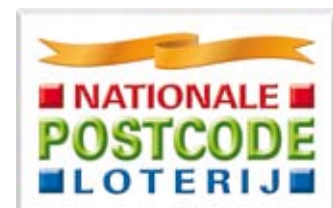
doen maar heel weinig groepen dit consequent. Als we over mee informatie beschikken wordt ook duidelijker welke soort ongelukken het meest voorkomt en kan ook daar gericht meer aandacht aan worden gegeven. Nu is de hoeveelheid informatie veel te summier om hier uitspraken over te kunnen doen.

Veiligheid vanzelfsprekend

Ongeveer driekwart van de landschapsgroepen beschikte einde 2008 over een Arbo plan (of minimaal een risico-inventarisatie). De groepen die er nog geen hebben zijn voor een deel nieuwe groepen die zich nog maar recent bij Landschapsbeheer hebben aangesloten. Deze groepen zijn aan de slag gegaan met het maken van een Arbo plan dat in de loop van 2009 zal worden voltooid. Dat zijn op zich redelijk goede resultaten. Maar nog belangrijker is dat niet alleen alles netjes op papier staat, maar er in de praktijk ook daadwerkelijk veilig wordt gewerkt. Gelukkig wordt dat ook steeds meer normaal gevonden. Het blijft een kwestie van gezond verstand gebruiken, want een ongeluk, daar zit niemand op te wachten. Ook weidevogelvrijwilligers hebben te maken met risicovolle omstandigheden (stier in de wei, vallen met nestbeschermer, overstek van sloten) en moeten hun risico-inventarisatie actueel houden.

➤ Groepen met een Arboplan werden ondersteund door de Nationale Postcode Loterij met nieuw gereedschap.

Publicaties

Hoe te bestellen?

U kunt uitgaven van Landschapsbeheer Zuid-Holland bestellen via internet. Surf naar www.landschapsbeheerzuidholland.nl en kijk onder het kopje WINKEL. U kunt ook bestellen via telefoonnummer 0182 – 683 666. De prijzen zijn inclusief verzendkosten.

Landschap als geschiedenis

Een kennismaking met de cultuurhistorie van het landschap in Zuid-Holland.
Uitgave: Landschapsbeheer Zuid-Holland.
€ 3,50

Boerenerven in het veenweidegebied

Praktische handleiding voor de (her) inrichting van het boerenerv in het veen-weidegebied.
Uitgave: Landschapsbeheer Zuid-Holland.
€ 5,50

Boerenerven in het strandwallengebied

Praktische handleiding voor de (her) inrichting van het boerenerv in het strandwallengebied.
Uitgave: Landschapsbeheer Zuid-Holland.
€ 5,50

Lijnen in het Landschap

Het boekje Lijnen in het Landschap, beschrijft de ontstaansgeschiedenis van houtwallen, elzensingels, heggen, bomenrijen, lanen en andere beplantingsstroken in Nederland. De functies zijn beschreven en er staan richtlijnen in voor beheer. Auteur: H. Schmitz, Uitgave: Landschapsbeheer Nederland
111 pag. € 14,00

Leestekens in het landschap

188 Landschapselementen in kort bestek.
Uitgave: Landschapsbeheer Nederland.
176 pag. € 17,50

Hoogstamfruit

Alles over de geschiedenis, verzorging en oogst van hoogstamfruit.
Auteurs: Hans Brand en Paul Minkjan
Uitgave: Landschapsbeheer Nederland.
80 pag. € 14,00

Poelen

Alles over aanleg en onderhoud van poelen.
Auteur: G. Hanekamp
Uitgave: Landschapsbeheer Nederland.
80 pag. € 14,00

Agenda

De precieze data en aanvangstijden vindt u op de website www.landschapsbeheerzuidholland.nl. U kunt zich via de website inschrijven.

Maart

Zaterdag 14 maart
gezamenlijke werkdag
landschapsvrijwilligers
FORT WIERICKERSCHANS,
BODEGRAVEN

Mei

Boerenervencursus
DE ZUID-HOLLANDSE EILANDEN

Juni

Cursus landschap
WADDINXVEEN

Augustus

Zomersnoei hoogstamfruitbomen
DELFLAND

September

Boerenervencursus
Basiscursus Bosmaaier
Opfris/herhalingscursus Bosmaaier
REEUWIJK E.O.
DUIN- EN BOLLENSTREEK
DELFLAND

Oktober

Veilig werken langs de weg
EHBO
WADDINXVEEN
WADDINXVEEN

November

Zaterdag 7 november
NATUURWERKDAG

Basiscursus hoogstamfruitbomen
Basiscursus Motorkettingzagen 1
Opfris/herhalingscursus
Motorkettingzagen
WADDINXVEEN E.O.
KRIMPENERWAARD
DE ZUID-HOLLANDSE EILANDEN

Vrijwilligersjaaravond

Vervolgcurcus
weidevogelbescherming
WADDINXVEEN
?????

December

Basiscursus Motorkettingzagen 2
Basiscursus Motorkettingzagen 3
DELFLAND
ALBLASSERWAARD

Uitnodiging Zaterdag 14 maart

Voor de derde keer organiseert Landschapsbeheer Zuid-Holland een gezamenlijke werkdag voor alle landschapsvrijwilligers in Zuid-Holland. We zijn te gast op Fort Wierickerschans in Bodegraven. Dit fort is één van de weinige overgebleven onderdelen van de Oude Hollandse Waterlinie en is tot vrij recent door Defensie gebruikt als kruut- en wapendepot. Het fort ligt nog steeds als een eiland van rust in zijn eigen, met riet omzoomde, fortgracht. Een schitterend militair monument op een droomlocatie.

Sinds een paar jaar is het fort in beheer bij Staatsbosbeheer, dat de ambitie heeft om het fort uit te laten groeien tot het Groene Hart Centrum.

We werken in de omgeving van het fort, op locaties van de Agrarische Natuurvereniging 'De Parmey' en van Natuurmonumenten. Er is zaagwerk te doen, maar ook veel tijd voor ontmoetingen met andere landschapsvrijwilligers uit heel Zuid-Holland. Er zijn rondleidingen door het fort, de prijs-

winnaar van de fotowedstrijd WERK OP HET IJS wordt bekend gemaakt en de vijfjaarlijkse Vrijwilligersprijs wordt uitgereikt.

Kinderprogramma

Dit jaar is er een speciaal kinderprogramma, met een speurtocht door het fort en werkzaamheden die geschikt zijn voor kinderen. U kunt uw kinderen of kleinkinderen deel laten nemen aan het speciale kinderprogramma, u moet ze wel even apart inschrijven.

Adres: Fort Wierickerschans, Zuidzijde 132, 2411 RX Bodegraven. Parkeren kan voor het fort.

Meedoen?

Voor informatie en inschrijving zie www.landschapsbeheerzuidholland.nl

Alle vrijwilligers zijn van harte welkom.

